

llum lógir

skipað málslig leiðbeining. Útvarpið er farið at hava sending við ensktmæltum verti, sum hevur viðtal við føroyskar tónleikarar á enskum. Í almenna sjónvarpinum eru tað bara barnasendingar, ið verða tekstaðar – alt annað verður sent við donskum teksti. Til stuttleika kann eg nevna, nú føroyingar og íslendingar halda frændafund, at verður íslendingur spurdur um okkurt í sjónvarpi ella útvarpi, verður spurt og svarað á einum máli, sum hann, ið spyr, og hann, ið svarar, halda vera enskt, men eg havi hoyrt bretar siga, at teir skilja ikki hetta málið, og hvat skulu teir gera annað enn smírast at hesum undirbrotliga hugsanarhátti? Hugsu vit um tíðindabløðini, hóska tey – veit eg av royndum - væl sum frálærutilfar í framhaldsskúlum og miðnáamsskúlum: at finna vánaligar orðingar og upp í tægar av rættskrivingarvillum. Á miðlaøkinum hava vit vituliga áneyðir á útbúgvingartilboðum, á ókeypis talgildum orðabókum, rættstavara og aðrari máltænastu. Eitt týðandi øki, ið enn er ónortið, eru markamótini í teldum og fartelefonom, sum enn bara fáast á donskum ella enskum.

Fyrisitingarøkið

Almennu stovnarnir hava ongan

orðaðan yvirskipaðan málpolitikk. Teir royna eftir besta forimuni – siga teir - at vanda sær um málið í teimum skrivum, sum send verða út ella lögð á heimasíður. Oftast eru tað starvsfólk við drúgvum royndum og serligum hegni til mál, ið rættlesa og tryggja stovninum, at málið í teimum sendu skrivunum er í lagi.

Stovnarnir siga, at teir høvdu tikið væl ímóti einum yvirskipaðum málpolitikki við málsligum leiðbeiningum í ein ávísan mun, og sum setti fólki í fyrisitingini krav at eftirútbúgva seg í føroyskum.

Í landsfyrisitingini, har lógarsmiðið fer fram, kann ofta vera spurningur um tíðarneyð. Tá tíðin at leggja uppskot fyri løgtingið nærkast evstamarki, verður sjáldan tíð at rættlesa nóg væl, eisini tí at tingmálini gerast so nógv.

Í sambandi við at millumtjóða avtalur og sáttmálar verða sett í verk, verður einki gjørt við at týða hesi til føroyskt mál, áðrenn tey verða lögð fyri tingið og staðfest. Sett verður upp ein stutt orðing, har boðað verður frá, at ríkislógartilmæli verður sett í verk sambært hjálagda sáttmála ella rundskrivi – og so kemur skrivið, á donskum ella enskum, við hvørt upp í nakrar 100 síður til longdar. Mett verður ikki, at orka er til at týða slíkt. Spurningurin er so, hvussu byrgjast kann fyri, at slíkar mannagongdir vinna hevð í framtíðini. Slíkar mannagongdir eru beinleiðis í andsøgn við nýggju kunngerðina um norðurlendskan málpolitikk, sum allir mentamálaráðharrar Norðurlanda skrivaðu undir fyrr í ár.

Í henni verður føroyskt roknað upp í tey mál, sum bæði verða nevnd fullfiggjað og samfelagsbær. Fullfiggjað merkir í hesum sambandi, at málið verður brúkt og kann verða brúkt á øllum økjum í samfelagnum. Samfelagsbært merkir, at tað í einum ávísam málsamfelag verður brúkt í almennum viðurskiftum t. d. í undirvísingini og lógarverkinum.

Í sambandi við málsligu støðuna á øllum økjum er alneyðugt at styrkja støðuna hjá føroysku Málnevndini. Málnevndin skal við Málstovuni ráðgeva almennum stovnum og almenninginum sum heild í øllum málsligum viðurskiftum. Ein dagförd Málnevnd/Málstova hevði havt sera stóran týðningi fyri másliga umhvørvið yvirhøvur.

Onnur øki

Tey málnýtsluøkini, vit rópa onnur øki, eru mong og fjølbroytt. Tey fevna um øki, ið eru meira ella minni knýtt at almennu skipanini. Oftast er talan um einstaklingar, feløg,

virkir, handlar o.o. sum virka meira og minni leys av almenna lógarkervinum. Hvussu rækka vit best hesum margfeldi av áhugamálum og másligum stílbrigdum í royndunum at fáa flestu og týðningarmestu luttakararnar á hesum øki at verða við?

Í Føroyum eru tær ymsu eindirnar lítlar, og vit skulu fevna um sama tal av økjum, sum nógvar ferðir størri samfeløg enn okkara gera. Hetta kann gera spurningin um at vísa málinum atlit og um málrøkt sum heild til eina eyka byrðu hjá summum.

Umráðandi er í sambandi við hetta fjølbroytta økið at byta tað sundur og raðfesta lutøkini:

arbeiðsmarknaður
vinna
handilslív
útgávuvirksemi
skapandi virksemi
áhugafelagsskapir og ítriv
kunningartøkni
teknmál og rættur teirra, ið nýta hetta mál

Ilt er at siga, hvørji størstu málsligu vandamálini eru.

- Altjóðagerðin er her – hana fáa vit einki gjørt við. Vit rópa hana eina hóttan, men kemur hóttanin, tá ið saman um kemur, ikki innan úr okkum sjálvum, spyr Árni Dahl

Vinnan, handilslívið, kunningartøknin eru tey øki, sum enska málið ávirkar mest, og tí er vandin fyri beinleiðis økismissi uttan iva størstur her.

* Nógv av teim tiltøkum, ið her eru nevnd, kosta pening, og tí er ein av setningunum hjá Málstevnunevndini at ætla um kostnað, tá ið tilmæli verða skrivað, og at raðfesta tilmælini.

Í hesum sambandi slepst her í Føroyum ikki undan einum virðiskjaki, sum má lyftast upp á hægsta politiska stig.

Føroyar eru ríkt samfelag, men tað hevur ikki verið føroysk siðvenja at raðfesta mentan sína – tað, ið íslendingar kalla

menning. Millum 0,6 og 0,7% av BTÚ, bruttotjóðarútøkuni, hava føroyskir politikarar unnað mentanini. Í framkomnum londum táttar talið í 3% - t.e. um fyra ferðir so nógv.

* Samanumtikið kundi verið sagt: Enska áriníð er stórt – beinleiðis og umvegis danskt: í miðlum, í handils- og vinnulívi og ungdómsmentan.

Og danska áriníð er stórt, tí danskt mál er okkum so nær og býður seg fram - umframt í miðlunum - í hvørjari sølubúð, á hvørjum bókasavni, í hvørjum bókhandli, í biðirúmum hjá hárfriðkarum, læknum og tannlæknum, men ikki minst við sínum væl úr hondum greidda frálærutilfari, sum altíð er tøkt og lokkar, tá ið okkara egna tilfar tykist gamalsligt og lítið dagført.

Altjóðagerðin er her – hana fáa vit einki gjørt við. Vit rópa hana eina hóttan, men kemur hóttanin, tá ið saman um kemur, ikki innan úr okkum sjálvum? Hvørjum einstøkum okkara? Hvat ger hvør einstakur at styrkja okkara egna?

lógartekstinum, at danskt skal lærast væl og virðiliga og skal í øllum viðurskiftum kunna verða brúkt á jøvnum fœti við føroyskt.

Grundlógarnevnd varð skipað í Føroyum í 1999, seinni varð nevndin umskipað til Stjórnarskipanarnevnd, sum í 2006 læt frá sær uppskot til Stjórnarskipan Føroya. Í hesum uppskoti verður við ongum fyrivarni staðfest, at føroyskt er almenna málið í Føroyum. Hetta uppskotið varð lagt fyri løgtingið nú í vár, men ikki viðgjørt fyri tinglok – tað er sostatt burturdottið.

Møguliga verður tað aftur lagt fyri løgtingið í komandi tingsetu, sum byrjar á ólavsøku. Hvørja lagnu tað fær, vita vit ikki, men eyðsæð er, at avgerðin fer at ávirka føroyskan málpolitikk grundleggjandi.

* Sydney Norgate æt bretscur hermaður, ið dvaldist í Føroyum eina tíð fyrst í 1940-árunum. Hann loftaði tíðliga hesum tvílyndi føroyinga. ”Kanska – or the land of maybe”, nevnr hann bókling, ið givin varð út í 1943. Kanska fara vit á flot í morgin. Kanska sita vit heima. Kanska verður skipað fyri fundi í annaðkvøld. Kanska biða vit til næstu viku. Kanska átti eg at sagt okkurt. Kanska átti eg at tagt.

Kanska er eisini høvuðsorðið í einari av ljómfagrastu føroysku yrkingunum, sum meginnskaldið Janus Djurhuus (1881-1948) yrkti í 1929. ”Kanska um hundrað ár.”

Yrkingin skal helst skiljast sum ein grundan um, hvørt nakar – í hesum føri ein ungmoym – minnist verk skaldsins, sum øldir líða.

Men skaldið ber jú málið, so hví ikki lata yrkingina vera eina grundan um, hvørt málið fer at doyggja ella liva?

Og av tí at Janus í yrking síni eisini nevnr ein høvuðspersónin í ”Laksðøla søgu”, Kjartan Ólavsson úr Hjarðarholti, kundu vit við hetta høvið hósakiliga endað við teimum báðum móguleikunum:

”Kanska um hundrað ár fellir ein ungmoym tár yvir teir frægu, ið fullu í randargný.”

ella hinvegin:

”lær hon um sólarlag, snípa við kelduvað. Kanska á dansinátt skipar hon Kjartans tátt.”